

Protuvjerska propaganda u školstvu za vrijeme druge Jugoslavije

Šefer, Sara

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:030847>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-09**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Sveučilišni preddiplomski dvopredmetni studij Pedagogija i Povijest

Sara Šefer

Protuvjerska propaganda u školstvu za vrijeme druge Jugoslavije

Završni rad

doc. dr. sc. Slađana Josipović Batorek

Osijek, 2019.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet u Osijeku

Odsjek za povijest

Sveučilišni preddiplomski dvopredmetni studij Pedagogija i Povijest

Sara Šefer

Protuvjerska propaganda u školstvu za vrijeme druge Jugoslavije

Završni rad

Humanističke znanosti, povijest, hrvatska i svjetska moderna i suvremena
povijest

doc. dr. sc. Slađana Josipović Batorek

Osijek, 2019.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, datum 15. rujan 2019.

Sara Šefer, 01222242294

ime i prezime studenta, JMBAG

Sažetak

Nakon završetka Drugog svjetskog rata osniva se druga Jugoslavija. Država kojom upravlja Narodna fronta, odnosno Komunistička partija Jugoslavije. Komunistička partija Jugoslavije svoje težnje u formiranju socijalističkog društva temeljila je na marksističkim i lenjinističkim učenjima, a uzor u gospodarskom smislu ogledao se u Sovjetskom Savezu. Izgradnja društva kao ravnopravnog i bez klasnih razlika, zatim industrijalizacija i razvoj planskog gospodarstva bile su glavne odrednice za komunističku vlast. Sredstva kojima su učvršćivali vlast često je bila represija i teror nad neistomišljenicima i neprijateljima režima. S tim su se problemima suočavale i sve vjerske organizacije unutar druge Jugoslavije. Vjerske organizacije su se najviše promatrale kao prijatelja režimu upravo zbog toga što se njihovo učenje i rad temelji na ideologiji koja nije u skladu s komunističkom. Ipak Katolička crkva se našla pred oštrijom represijom režima, nego ostale zajednice. Ključan razlog bio je u tome što je Katolička crkva vrsta internacionalne organizacije koja nije bila pod izravnim utjecajem državne vlasti te se samim time smatrala oporbom režima. Također i kada je riječ o poučavanju religijskih sadržaja vjerske organizacije su se susretale s raznim zabranama i spriječavanjima djelovanja od strane Komunističke partije Jugoslavije. Odgojno-obrazovni sustav vlasti su vidjele kao aparat pod njihovom kontrolom pomoću kojega će vrlo lako implementirati ideološko-političke ideje. Partija je svojim tijelima utjecala na planove i programe nastave, obrazovanje učitelja i nastavnika pa čak i za same materijale koji su služili kao pomoć u nastavi. S obzirom da je obrazovna politika služila u propagandne svrhe jasno je da u njoj nije bilo mjesta za vjerski nauk. Cilj stvaranja socijalističkog društva provodio se na svim poljima državnog utjecaja, a sredstva za postizanje toga cilja često se nisu birala. Djeca i mladi trebali su biti generacije koje će stvarati bolje društvo bez „neprijateljskih“ utjecaja iz prošlosti.

Ključne riječi: propaganda, religija, školstvo, druga Jugoslavija, Katolička crkva

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Sociološko-terminološki okvir.....	2
3. Uspostava komunističkog režima u drugoj Jugoslaviji.....	3
3.1. Odnos komunističkog režima prema vjerskim organizacijama	5
4. Odnos Katoličke crkve i komunističkog režima	6
5. Uloga škole u formiranju ideološke svijesti	8
6. Idejnost nastave u drugoj Jugoslaviji	10
7. Vjeronauk kao dio socijalističkog odgojno-obrazovnog sustava.....	12
7.1. Održavanje nastave vjeronauka	13
8. Položaj vjerskih škola za vrijeme komunističkog režima	14
9. Zaključak.....	15
10. Literatura.....	16

1. Uvod

Društvene promjene koje su nastale u 19. stoljeću u sklopu procesa industrijalizacije i modernizacije, ali i nastanak novog društvenog sloja koji se nazivao radništvom rezultiralo je pojavom ideje komunizma. Uz to pojavljuju se nastojanja pojedinaca da se životni i radni uvjeti radničkog sloja poboljšaju što kasnije dovodi do organiziranja radnika u radničke udruge i društva. Komunistička partija je objedinila ideje i težnje svih radničkih udruga i društava, a bila je predvodnicom svih tih pokreta barem prema lenjinističkom učenju. Nakon Prvog svjetskoga rata (1914.-1918.) i Oktobarske revolucije (1917.) dolazi do boljševičkog preuzimanja vlasti u Rusiji. Samim time otvorili se se putevi za širenje ideje dolaska na vlast radništva putem revolucije. Na području Jugoslavije također se javljaju udruge i pokreti koji okupljaju radništvo. Osnivanjem Socijalističke radničke partije Jugoslavije, a kasnijim preimenovanjem u Komunističku partiju Jugoslavije definirane su težnje radničkog pokreta za osnivanjem vlasti po uzoru na događaje u Rusiji. Godine 1920. u Kraljevini Jugoslaviji donesena je Obznana kojom se zabranjuje javni rad komunističkih grupacija i bilo kakva komnistička promidžba. S obzirom da je Komunistička partija Jugoslavije postajala sve popularnija među narodnom, što je vidljivo iz izbora za Ustavotvornu skupštinu (1920.), kralj je želio spriječiti njihov dolazak na vlast. Nakon rada u ilegali Komunistička partija je u Drugom svjetskom ratu u borbi protiv okupatora na strani zapadnih saveznika i SSSR-a pobijedila te uz njihovu suglasnost osvojila vlast u Jugoslaviji. Cilj ovoga završnoga rada je iz povijesno-sociološke perspektive objasniti način na koji se odvijala kontrola komunističkog režima prema svim društvenim sastavnicama tadašnjeg stanovništva. Zatim opisati odnos komunističkog režima prema vjerskim organizacijama s obzirom na različite ideološke poglede. Posebno se razrađuje pitanje Katoličke crkve jer su odnosi između komunističkog režima i Katoličke crkve bili obostrano narušeni prvenstveno zbog potpuno različitih ideologija koje su zauzimali, no u radu se opisuju i razni drugi razlozi prijepora između njih. Zatim se u zasebnim poglavljima navodi koja je uloga odgojno-obrazovnog sustava i na koji način je on organiziran te kako su se vlasti odnosile prema vjerskim sadržajima u školama, ali i naposljetku prema samim vjerskim školama i Bogoslovnim fakultetima. Literatura koja problematizira tematiku poput ove vrlo je opsežna, a zainteresiranost među povjesničarima i javnosti je prisutna i danas.

2. Sociološko-terminološki okvir

Prije analize povijesnih procesa i događaja tijekom druge Jugoslavije (1945-1991.) prema religijskim zajednicama s posebnim naglaskom na školstvo te na djecu i mlade potrebno je objasniti terminologiju koja će prožimati ovaj rad. Za bolje kritičko razumijevanje političkog i društvenog djelovanja ondašnje vlasti potrebno je definirati pojmove autoritarnosti, konformizma te utjecaj i funkciju propagande kako u politici tako i u obrazovanju.

Za autoritarnost je karakterističan određen niz osobina i njome se pokušava objasniti pojava etnocentrizma i konzervatizma. Živjeti i socijalizirati se unutar autokratskih odnosa, koji mogu biti prisutni u obitelji, državi, religiji i mnogim drugim segmentima, za pojedinca znači tražiti oslonac i sigurnost u određenoj ličnosti ili zajednici.¹ „Jednom stečeni autoritet, bez obzira na to da li vlastitom djelatnošću i zaslugama, ili pažljivim propagandnim akcijama, djeluje samostalno sve dotle dok ispunjava osnovna očekivanja javnosti.“² Osim autoritarne ličnosti u totalitarnim društvima važno je spomenuti i konformizam. Kroz konformizam se proučava odnos između zajedničkog i pojedinačnog, odnosno nešto što je društveno prihvaćeno i nešto što nije u skladu s društvenim normama. Budući da je socijalna interakcija između pripadnika neke zajednice ključna za njezino skladno funkcioniranje, društvo teži institucionaliziranju ljudskih osobina poput odgovornosti, suradnje i konformnosti kao kulturne vrijednosti te poticanju njihova razvoja.³ Kao i svaku društvenu pojavu konformizam možemo promatrati kao pozitivnu ili negativnu. Konformizam je jedan od najučinkovitijih sustava putem kojega se provodi društvena kontrola i manipulacija. Upravo ta društvena kontrola povezuje autoritarnost i konformizam. Američki psihoanalitičar Erich Fromm u svojoj knjizi *Zdravo društvo* objašnjava manipulativnu stranu konformizma i opisuje ju kao potrebu u kojoj svaki pojedinac nekog društva mora imati želju raditi ono što je potrebno za dobrobit čitavog društva (objektivna potreba čitave zajednice nadvladava osobnu potrebu pojedinca)⁴ što može poslužiti kao dobar temelj za kasniji razvoj političke propagande i formiranje na manipulativnoj osnovi zasnovanih stavova u društvu.

¹ Šiber Ivan, *Osnove političke psihologije* (Zagreb, 1998), 151.

² Šiber, *Osnove političke psihologije*, 309.

³ Isto, 162.

⁴ Isto, 166.

Propaganda ili promidžba jedan je od prisutnijih fenomena koji se razvijao tijekom 20. stoljeća ponajviše zahvaljujući tehnološkom razvoju, širenju medija te opismenjivanju stanovništva. Uzimajući u obzir da se svijet danas još ubrzanije razvija i informacije su dostupnije te se brže prenose fenomen propagande danas je prisutniji nego ikada prije. Propaganda je „poseban način prikazivanja poruka kojima se izravno utječe na stavove ili ponašanja većeg broja ljudi. Iako se pretežno upotrebljava u političkom životu kao nastojanje da se javnost pridobije za određeni politički svjetonazor, program ili stranku, promidžba ima sličnosti s tržišnim reklamiranjem roba ili usluga.“⁵ Negativna konotacija koja se veže uz političku propagandu razvila se upravo tijekom pojave totalitarnih režima u Europi, a pojačano nakon Drugog svjetskog rata kako u Europi tako i u SAD-u. Negativnom propagandom smatra se skrivanje istine i manipulacija informacijama. Sveprisutnost propagande i njezin utjecaj teško je definirati i razgraničiti upravo zato što se informacije prenose interakcijom te samim time svakodnevno utječu na djelovanje i stavove sudionika komunikacije.⁶ Bitno je istaknuti da ciljevi i sredstva putem kojih se propaganda vrši utječu na to je li ona štetna ili korisna.

Propaganda i obrazovanje mogu se povezati zbog same funkcije obrazovanja (stjecanje znanja, vještina te učenje o društvenim normama, podjeli rada i odgoju). Obrazovanje je dakle proces kojim se pojedinac socijalizira, uči o svojoj kulturi i socijalnoj okolini što dovodi do mogućnosti utjecanja na sadržaj koji se poučava i same ishode učenja. Učenje i usvajanje stavova i normi povezuje se s propagandnom djelatnošću; važno je istaknuti kako je obrazovanje neposredno politički kontrolirano te da mu je funkcija reprodukcija društva.⁷ Obrazovanje je institucionalizirano i dio je državnog sustava; upravo zato politička propaganda u obrazovnim programima ovisi o samoj propagandi u državi.

3. Uspostava komunističkog režima u drugoj Jugoslaviji

Nakon završetka Drugog svjetskoga rata i ulaska partizanskih snaga u Zagreb (8. svibnja 1945.) srušena je Nezavisna Država Hrvatska i započela je organizacija novih političkih vlasti. Jugoslavenskom državom upravljala je privremena jugoslavenska vlada, osnovana 7. ožujka 1945., na čijem je čelu bio Josip Broz Tito. Uspostava Federativne Narodne Republike

⁵ „Propaganda“, *Hrvatska enciklopedija*, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=50644> (pristup: 4.7.2019.).

⁶ Šiber, *Osnove političke psihologije*, 291-292.

⁷ Isto, 298.

Jugoslavije dogodila se 29. studenoga 1945. kada je izabrana nova Ustavotvorna skupština, ukinuta monarhija i uspostavljena republika.⁸

„Zemljom u biti upravlja KPJ (Komunistička partija Jugoslavije), koja djeluje preko Narodnog fronta i drugih masovnih organizacija koje su stvarane za sva područja društva, tj. za borbe, mladež, žene, djecu, radnike, pa i svećenike.“⁹ Sve što se događalo u državi i izvan nje motrila je politička policija koja je najprije osnovana 1944. godine pod imenom Odjeljenje za zaštitu naroda (OZNA), a 1946. godine tijekom reorganizacije od njenog 1. odsjeka nastaje Uprava državne bezbjednosti (UDBA). Nakon rata nastojali su očuvati oblike parlamentarnog sustava. Institucije u Jugoslaviji podsjećale su na one na zapadu. Iako su zakonodavna tijela bila izabrana na izborima, oni su i dalje bili pod utjecajem i nadzorom KPJ-a.¹⁰

Potencijalni neprijatelji režima smanjili su se upravo zbog sukoba u ratu i velikih žrtava o kojima ni danas ne postoje točni podaci. Osim stradanja i ljudskih gubitaka veliku je ulogu imalo i preseljavanje stanovništva (primjer iseljavanja Srba iz Hrvatske nakon uspostave NDH te njihov povratak nakon uspostave Jugoslavije) koje je utjecalo na etnicitet stanovništva pojedinih država. Stanovništvo se selilo čak i u prekoceanske zemlje bježeći od rata i uvjeta koji su ih dočekali u njihovim domovinama. Do 1948. mnogi lijevo orijentirani iseljenici vraćaju se u Jugoslaviju. Neprijateljima režima smatrali su posebice pripadnike njemačkih i talijanskih nacionalnih manjina, stoga je u tim prvim godinama jedan od glavnih ciljeva nove vlasti bilo preseljenje, tj. iseljavanje tih ljudi.¹¹

Komunističke vlasti oduzimale su vlasništvo utjecajnim državljanima, organizirali suđenja, proveli novčanu i agrarnu reformu, obuhvatili vlasnike industrije, trgovine i velikih imanja te su tako svoje ideje i ljude implicirali u sve pore društva.¹² „Od kaznenih mjera primjenjivale su se smrtna kazna, progon i prisilni rad, sve u ovisnosti o uvjetima u kojima je djelovala partizanska vlast. Međutim, gotovo da je postalo pravilo da svaku kaznu prati i kazna konfiskacije imovine.“¹³ Oduzimanje imovine promatralo se kroz prizmu teške gospodarske situacije u zemlji koja je uzrokovana ratnim pustošenjima. Stoga je vlast morala riješiti problem manjka gospodarskih resursa kako bi osigurali hranu za stanovništvo, a to je odlučila

⁸ Ivona Leventić, „*Katolička crkva u Hrvatskoj za vrijeme komunizma*“ (diplomski rad, Sveučilište u Osijeku, 2012), 3.

⁹ Miroslav Akmaž, *Katolička crkva u komunističkoj hrvatskoj 1945.-1980.* (Zagreb- Slavonski Brod, 2013), 15.

¹⁰ Zdenko Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991. od zajedništva do razlaza*, 58.

¹¹ Isto, 47-48.

¹² Isto, 56-57.

¹³ Isto, 61.

napraviti oduzimanjem imovine svima za koje se sumnjalo da su povezani s okupatorima ili ustaškim režimom.¹⁴ Tendencije komunističke vlasti možemo rezimirati kroz tri glavna cilja: prvi je riješiti se državnih neprijatelja, drugi je podržavanje privatne imovine i treći je učvrstiti političku vlast izborima i proširiti aparat KPJ-a na državnoj i lokalnoj razini.

3.1. Odnos komunističkog režima prema vjerskim organizacijama

Vladajuća struktura prilikom društvenih promjena željela je uspostaviti politički i ideološki autoritet partije te tako kontrolirati cjelokupno društvo na svim područjima. S obzirom na takav stav, postojanje i pojava bilo kakve opozicije moglo je ugroziti položaj KPJ-a. Crkve i općenito pojam religije smatrane su svojevrsnim opozicijama zato što je KPJ promicala ateističke vrijednosti što nikako nije bilo u skladu niti s jednom crkvom ili religijom. Isto tako ni vjerskim organizacijama nije odgovaralo da je na vlasti netko tko otvoreno provodi protuvjersku politiku.¹⁵

Kler je nakon Drugog svjetskog rata pripadao obrazovanjem dijelu društva što je značilo da ima utjecaj u obrazovanju djece i mladih, ali i općenito u prenošenju znanja i stavova knjigama koje su prevodili i prepisivali ili samih obreda u svojim zajednicama. Sam utjecaj na stavove ljudi ili obrazovanje djece i mladih ugrožavao je autoritet KPJ-a. Osim toga posjedovali su materijalno bogatstvo, ali i podršku iz inozemstva. Promatrajući vjerske zajednice i crkve kao organizacije njihova međusobna povezanost na svjetskoj razini olakšava im borbu s neprijateljem. Upravo su ih zato komunisti doživljavali kao plodno tlo za okupljanje oporbene političke snage, ali i kao najutjecajnijeg ideološkog neprijatelja.¹⁶

Povezanost i utjecaj SSSR-a na KPJ i događaje koji su se odvijali u Jugoslaviji probudio je dodatnu nesigurnost i strah vjerskih organizacija za njihovo slobodno djelovanje. U Rusiji su se provodili progoni i sprječavanje djelovanja organizacija čija ideologija nije bila u skladu s marksističkom i lenjinističkom, stoga ne čudi nezadovoljstvo i strah vjerskih organizacija u Jugoslaviji dolaskom komunista na vlast.¹⁷

¹⁴ Miroslav Akmadža, *Katolička crkva u komunističkoj hrvatskoj 1945.-1980.*, 15.

¹⁵ Miroslav Akmadža, „Položaj katoličke crkve u lici u prvim godinama komunističke diktature s posebnim osvrtom na odnos biskupa viktora burića prema komunističkom režimu“, *Croatica Christiana periodica* (2012.), 145-168.

¹⁶ Zdenko Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991. od zajedništva do razlaza*, 99.

¹⁷ Ivona Leventić, „*Katolička crkva u Hrvatskoj za vrijeme komunizma*“, 5.

4. Odnos Katoličke crkve i komunističkog režima

Kao internacionalna vjerska organizacija Katolička crkva našla se na udaru komunističkih vlasti iz nekoliko razloga. Glavni razlog je ideološko ne slaganje, odnosno režim je zastupao ateističku ideologiju koja nije bila u skladu s crkvenim učenjima kao i kod ostalih vjerskih zajednica. Posebno negativan stav prema Katoličkoj crkvi vlasti su imale i zbog navodne negativne uloge tijekom Drugog svjetskog rata. Upravo zbog toga stava, u Narodno oslobodilačkom pokretu širila se propaganda o suradnji Katoličke crkve s ustaškim vlastima te su posebno isticali biskupa Alojzija Stepinca kao pojedinca koji je podržavao Nezavisnu Državu Hrvatsku. S druge strane katolički svećenici i sam nadbiskup Alojzije Stepinac za glavni razlog nesnošljivosti između režima i Katoličke crkve smatrali su želju Josipa Broza Tita za stvaranjem samostalne Katoličke crkve koja bi bila neovisna od Vatikana i pod izravnim državnim utjecajem.¹⁸

Crkveno-državni sukob trajao je od kraja Drugog svjetskog rata pa sve do šezdesetih godina, a sukob je bio potkrijepljen osudama s obje strane. Crkva svoj stav prema komunizmu temelji na „...enciklici pape Pia XI. „Divini Redemptoris“ od 19. ožujka 1937. u kojoj stoji da je komunizam u suštini zao „te njemu nikakvu pomoć ne smije pružati onaj, koji je povezan da brani kršćanstvo i građanski poredak od propasti.“¹⁹ Četiri mjeseca nakon službenog ulaska partizana u Zagreb i osvajanja vlasti u Zagrebu održana je i Biskupska konferencija od 17. do 22. rujna 1945. Dva dana prije kraja konferencije objavljeno je *Pastirsko pismo katoličkih biskupa Jugoslavije* što je bio dovoljno dobar razlog komunističkog vodstva da se Katolička crkva prikaže kao poticatelj ustaškog režima na ovim prostorima. Pastirsko pismo sadržavalo je niz optužbi prema komunističkim vlastima poput zatvaranja i ubijanja svećenika, montiranih sudačkih procesa, sprječavanje rada katoličkih tiskara, nepoštivanje privatnog vlasništva kao i to da se mladima omogućuje zabava i tako negativno utječe na njihov moral.²⁰ Kao odgovor režima na ove optužbe Vladimir Bakarić, sekretar Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske, 15. prosinca 1945. objavljuje dokumente na državnoj razini kojima započinje radikalniji obračun s katoličkim svećenstvom, a jedan od prvih poteza bilo je zatvaranje zagrebačkog nadbiskupa Alojzija Stepinca.²¹

¹⁸ Miroslav Akmadža, *Oduzimanje imovine Katoličkoj crkvi i crkveno-državni odnosi od 1945. do 1960. godine*, (Zagreb, 2003), 15-17.

¹⁹ Miroslav Akmadža, *Katolička crkva u komunističkoj hrvatskoj 1945.-1980.*, 17.

²⁰ Zdenko Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991. od zajedništva do razlaza*, 106.

²¹ Isto, 107.

Nakon izbora za Ustavotvornu skupštinu vlast je službeno bila u rukama KPJ zbog čega su mogli legitimno donositi zakone čija je svrha često bila negativno utjecati na položaj Katoličke crkve. Zakon o Agrarnoj reformi i kolonizaciji donesen je 24. studenog 1945. u Hrvatskoj, a to je rezultiralo raspodjelom crkvene imovine u državne ruke. Agrarna reforma predviđala je oduzimanje crkvene zemlje čija je površina bila veća od 10 ha te u slučaju velike povijesne vrijednosti vjerskog objekta iznad 30 ha obradive zemlje i 30 ha šume; bez plaćanja odštete na oduzeto zemljište. Ukoliko je nešto zemlje ostalo pod crkvenim vlasništvom namtenuti su im veliki porezi.²² Komunističke vlasti su negodovanja klera u javnosti prikazivale kao njihovo nezadovoljstvo malim materijalnim bogatstvom i time što ne žele pomoći seljacima i siromašnim građanima koji će obrađivati tu zemlju. Nadalje, Zakon o braku prema kojemu je svaki brak koji se sklopi pred gradskim činovnikom ili mjesnim narodno-oslobodilačkim odborom postao valjan te tako smanjio utjecaj crkve pri sklapanju braka. Isto tako prilikom razvoda bilo je dovoljno predati zahtjev građanskom narodnom sudu, a ne kao prije crkvenim ženidbenim sudovima.²³ Dok je Zakon o matičnim knjigama, 1. travnja 1946., odredio da sve crkvene matične knjige moraju biti dostupne državnom matičaru radi uvida ili prepisivanja. „Predviđeno je bilo i oduzimanje matičnih knjiga od vjerskih predstavnika i predaja tih knjiga na čuvanje nadležnom matičaru. Također je bilo zabranjeno krštenje djece ili pogreb obaviti prije nego se podatci o rođenom ili umrlom unesu u državne matične knjige.“²⁴ Postojalo je još zakonskih regulativa kojima se pokušavao spriječiti utjecaj vjerskih zajednica na društveni život u drugoj Jugoslaviji. Vrhuncem se može smatrati Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica u FNRJ-u iz 1953. koji se samo u teoriji zalagao za slobodu vjeroispovijesti, slobodu prilikom vršenja obreda i poslova, izdavanju tiska, slobode prilikom održavanja nastave unutar crkvenih prostorija i tako dalje. No praksa je bila nešto drukčija te je provedba zakona ovisila o trenutnom položaju pojedine vjerske zajednice u državi.²⁵

Tijekom 1953. godine Bogoslovni fakultet izbačen je iz sastava Zagrebačkog sveučilišta, te se u prosincu dogodio prekid državnopravnih veza Svete Stolice i druge Jugoslavije. Sljedećih godina Komunistička vlast nastojala je suzbiti jedinstvo Katoličke crkve, narušiti moć svećenstva te povećati svoj utjecaj stoga stvaraju staleška udruženja svećenika putem kojih

²² Miroslav Akmadža, *Katolička crkva u komunističkoj hrvatskoj 1945.-1980.*, 51-53.

²³ Isto, 54.

²⁴ Miroslav Akmadža, „Oduzimanje crkvenih matičnih knjiga u Hrvatskoj u vrijeme komunizma“, *Croatica Christiana Periodica* (2008.), 103.

²⁵ Miroslav Akmadža, *Katolička crkva u komunističkoj hrvatskoj 1945.-1980.*, 163-164.

kontroliraju njihov rad.²⁶ Također tijekom godina pripadnici KPJ-a uvidjeli su da represija koju su vršili na Katoličku crkvu kod naroda ne ostavlja nekog velikog utjecaja, već se više diskreditira ugled države u međunarodnom pogledu. Stoga se odlučuju podržati Drugi vatikanski koncil (1962-1965) te normalizirati odnose s Katoličkom crkvom²⁷ što je dovelo i do potpisivanja *Protokola*, 1966. godine kojim su Sveta Stolica i jugoslavenski državni vrh pristali na razmjenu poluslužbenih predstavnika koji će uživati imunitet i sva prava koja imaju diplomatski saveznici.²⁸ Iako su se međunarodni odnosi druge Jugoslavije i Svete Stolice popravili, u državi je i dalje bila prisutna propaganda protiv Katoličke crkve u želji da je ocrne u očima vjernika i općenito svjetske javnosti što naprotiv nije dovelo do smanjene djelatnost crkve unutar države.

5. Uloga škole u formiranju ideološke svijesti

Poznata parola komunističkih vlasti bila je „učiniti školu dostupnom svima“ što je moglo samo olakšati širenje političko-ideoloških ideja. Školski sustav poslužio im je kao alat kojim će ljudima pomoći interpretirati društvenu stvarnost, odnosno promovirati i nametati svoju vlastitu ideologiju.²⁹ Nadzor nad radom svih škola vršilo je Ministarstvo prosvjete, zajedno sa svim svojim odjelima – „odjelom za srednje škole, odjelom za stručne škole i kurseve, Odjelom za predškolski i vanškolski odgoj, Prosvjetnim odjelom te zajednicom doma i škole (udruge koje su trebale ostvariti suradnju roditelja i nastavnika u cilju poboljšanja kvalitete odgoja i obrazovanja učenika).“³⁰ Jedan od glavnih zadataka škola naveden je u Privremenim uputama za rad narodnih škola, a on glasi „odgajajući djecu u duhu Narodno-oslobodilačkog pokreta, čuvanja tekovina Narodnooslobodilačke borbe, duhu bratstva i jedinstva svih (naših) naroda, razvijajući u njima stvaralački kolektivni duh, samoprijegor, svjesnu disciplinu, upornost i oduševljenje za rad u cilju izgradnje (naše) državne zajednice-slobodne, demokratske i federativne Jugoslavije.“³¹ Stoga se kroz mnoge nastavne predmete u

²⁶ Miroslav Akmadža, *Oduzimanje imovine Katoličkoj crkvi i crkveno-državni odnosi od 1945. do 196. godine*, 43.

²⁷ Slađana Josipović-Batorek, „Odnos komunističkih vlasti prema Katoličkoj crkvi i njenom djelovanju na području Općine Đakovo na primjeru dokumenta „Idejni problemi vezani uz djelovanje klera i utjecaj religije“ iz ožujka 1967. godine“, *Zbornik muzeja đakovštine* (2013.), 322.

²⁸ Miroslav Akmadža, *Katolička crkva u komunističkoj hrvatskoj 1945.-1980.*, 320.

²⁹ Marina Beus, „Prosvjetna politika u službi ideološkoga pre/odgoja u Hercegovini (1945.-1952.)“, *Hercegovina : Časopis za kulturno i povijesno naslijeđe* (2016), 261.

³⁰ Tatjana Šarić, *U vrtlogu komunizma: mladi Hrvatske 1945.-1954.*, 207.

³¹ Marina Beus, „Prosvjetna politika u službi ideološkoga pre/odgoja u Hercegovini (1945.-1952.)“, 267.

sadržajima provlačila misao o važnosti partizanskih tekovina, osobama koje su se istaknule u borbama i svemu što veliča komunistički režim.

Uređenje školskog sustava započelo je u listopadu 1945. kada je donesen Zakon o sedmogodišnjem obveznom školovanju. Zbog potrebe da se što više ljudi opismeni u što kraćem roku, kako bi se mogao ostvariti gospodarski plan, škole su objedinile osnovnu školu u trajanju od četiri godine i tri godine niže gimnazije.³² U prosincu 1949. na zasjedanju CK KPJ-a donesena je odluka o osmogodišnjem obveznom školovanju te mogućem nastavku školovanja u gimnazijama (mogu biti stručnog ili umjetničkog nastavnog plana i programa) u trajanju od četiri godine i naposljetku nastavak obrazovanja u visokim školama. Tijekom 1950. započeo je prijelaz na osmogodišnje školovanje, no tek je službeno uvedeno 1951. Zakonom o narodnim školama.³³ Zbog nedostatka učiteljskog kadra i loših materijalnih uvjeta obvezno osmogodišnje školovanje nije se baš uspješno provodilo. Prva generacija koja je završila osnovno osmogodišnje školovanje bila je 1953/1954.³⁴

Ukorak s industrijalizacijom, elektrifikacijom, gospodarskim razvojem te željom za razvijanjem kulture i znanosti razvila se potreba za većim brojem visokoobrazovanog kadra. Kako bi studiranje učinili pristupačnijim ono postaje besplatno i počinju se izdavati stipendije. Autonomije sveučilišta i visokih škola gotovo da i nije bilo jer su se sva tijela i odluke određivale prema naredbama i odobrenjima Ministarstva prosvjete.³⁵ Ideološka indoktrinacija nije zaobišla niti jedan dio obrazovnog sustava, pa tako ni sveučilišta. Učlanjenjem u Partiju ili neku drugu organizaciju (na primjer Savez socijalističke omladine Hrvatske), studenti i učenici sebi su osigurali svojevrsnu sigurnost od kazni i osuda protiv režima zbog kojih su mogli upasti u neprilike. Osim toga mogli su si osigurati bolje radna mjesta, studentske domove, stipendije i mnoge druge privilegije.³⁶

³² Marina Beus, „Prosvjetna politika u službi ideološkoga pre/odgoja u Hercegovini (1945.-1952.)“, 261.-262.

³³ Tatjana Šarić, *U vrtlogu komunizma: mladi Hrvatske 1945.-1954*, 209.

³⁴ Tatjana Šarić, *U vrtlogu komunizma: mladi Hrvatske 1945.-1954*, 210.

³⁵ Isto, 249.

³⁶ Isto, 260.

6. Idejnost nastave u drugoj Jugoslaviji

Idejnost nastave bila je ključna stoga se tijekom njenog organiziranja težilo definiranju odgojno-obrazovnih ciljeva koji su bili u skladu s ideološkim shvaćanjima komunističkog režima. Želja da se učvrste ideološka stajališta partije, ukloni bilo kakav misticizam te osigura buduće naraštaje koji će biti vjerni režimu bili su ciljevi koje je Uprava za agitaciju i propagandu (Agitprop)³⁷ morala implementirati u školstvo.

Za početak Agitprop je morao uputiti nastavnike, kao prenositelje znanja, u zadaće i ciljeve novoga odgojno-obrazovnog sustava. Stoga su se nastavnici okupljali u zborove koji su obično bili kontrolirani od strane vlasti, budući da su to bile organizacije na čijem čelu su bili upravo ljudi iz Komunističke partije. No ipak neki pojedinci su morali proći vrstu preodgajanja s obzirom da su posjedovali stara shvaćanja koja nisu bila u skladu s režimom, dok su neki oportuno prihvatili trenutnu političku situaciju.³⁸ Organizirali su se razni tečajevi od strane Ministarstva prosvjete koji su trebali upoznati nastavnike i učvrstiti im idejno-političke stavove. Osim toga Agitpropov izvještaj navodi kako se puno napravilo po pitanju izgradnje škola, a premalo prilikom izgradnje odgojno-obrazovnog sustava. Iako se to nastoji ispraviti tako što su konkretni zadaci postavljeni pred rukovodioce škola i Ministarstvo prosvjete.³⁹

Idejnost nastave ogledala se u sadržaju koji se iznosi i načinu na koji se sadržaj povezuje s ideološko-političkim segmentima države. Kao pozitivni primjeri navode se nastavnici koji obično gradivo povezuju s režimom ili ističu negativne pojedinosti „neprijatelja režima“. Pa se hvali rad jednog nastavnika koji „...na sedmoljetki u Vrapču kad govori o heliocentričnom i geocentričnom sustavu povezuje vrlo dobro tu gradnju s borbom crkve u srednjem vijeku protiv nauke, s inkvizicijom i proganjanjem svake naučne misli.“⁴⁰ Dok se s druge strane kritiziraju nastavnici koji dovoljno ne ističu radnički pokret, bobre NOP-a, Josipa Broza Tita, ili pak ne naglašavaju neprijateljstvo s crkvom, fašizam i tako dalje. U izvještaju Agitpropa navodi se primjer jednog nastavnika povijesti samoborske srednje škole kojega se kritizira jer „...predaje o borbi predstavnika latinske crkve i narodnog svećenstva za vrijeme Tomislava, ali ne povezuje to s današnjom našom stvarnošću, ne baca refleks na današnje djelovanje

³⁷ Uprava za agitaciju i propagandu imala je zadatak kontrolu i usmjeravanje javnog i privatnog života stanovnika druge Jugoslavije.

³⁸ Tomislav Vuković, „Agitpropova isprava o odnosu hrvatskih komunista prema vjeronauku“, *Tkalčić* (2006), 748.

³⁹ Isto, 750.

⁴⁰ Isto, 752.

nenarodnog svećenstva koje vodi u otvorenu i prikrivenu borbu protiv naše izgradnje, a u sredini u kojoj je škola naročito je bilo potrebno da se to poveže.“⁴¹ Pratiti trenutnu političku situaciju ne samo u državi, već i u svijetu, bilo je bitno za nastavnika jer se mogao pronaći u situaciji u kojoj treba na prigodan način objasniti ju učenicima. Pa se tako tijekom četrdesetih pojavio problem kako poučavati o Sovjetskom savezu unutar odgojno-obrazovnog sustava s obzirom na povijesne okolnosti. „U NOH-u⁴² su bili stajališta da djeca nisu upoznata sa suštinom spora, djelomično i zbog nesposobnosti učitelja da u nastavni proces unose „idejnost“, te da o sukobu nisu dovoljno pisali ni pionirski listovi.“⁴³ Pa se navode primjeri kako djeca u nekim školama još uvijek pjevaju pjesme posvećene Staljinu, bez obzira na prekid odnosa između Jugoslavije i SSSR-a tijekom 1948. godine.⁴⁴

Idejnost u nastavi nije trebala prožimati samo predavanja iz stručnih predmeta, nego svih predmeta koji su poučavani u školi. Agitprop je naglašavao da život u školama i sve ono što je direktno ili indirektno u vezi s njom treba sadržavati ideologiju.⁴⁵ Dok se jasno naglašava problem među nekim nastavničkim zborovima koji nisu dovoljno dobro organizirali provedbu idejnosti u svojim školama. Iako su oni krivili teške prilike, ideološko-političku zaostalost područja u kojima su radili, no Agitprop u izvještaju navodi kako jedino može biti kriv njihov nedostatak energije i manjak odlučnosti za rješavanje prilika u kojima su se našli.⁴⁶

Uzevši u obzir nastojanja vlasti da odgojno djeluju na djecu, sama djeca su se vrlo često nalazila unutar sukoba između staroga i novoga. Susretajući se s novim učenjima i novim društvenim poretom koji je propagiran u školama i omladinskim organizacijama te s druge strane odanost roditeljima i slušanje crkvenih učenja. Kako bi se razlike smanjile početkom pedesetih godina Ministarstvo prosvjete podsjećalo je roditelje da su i oni dio službe koja odgaja svoju djecu u socijalističkom duhu.⁴⁷ Naglašavajući važnost kućnog odgoja te njegov sklad s odgojem koji se provodi u školama za cilj su imali odgojiti buduće naraštaje koji će očuvati socijalistički poredak, osjećati zahvalnost prema precima koji su ga uspostavili i biti upućeni u povijesnu i političku sliku države.

⁴¹ Isto, 754.

⁴² Omladinska organizacija na području Hrvatske koja je prethodila Savezu socijalističke omladine Hrvatske.

⁴³ Igor Duda, *Danas kada postajem pionir – djetinjstvo i ideologija jugoslavenskoga socijalizma*, (Zagreb-Pula, 2015) 87.

⁴⁴ Isto, 87.

⁴⁵ Tomislav Vuković, Agitpropova isprava o odnosu hrvatskih komunista prema vjeronauku, 756.

⁴⁶ Isto, 756.

⁴⁷ Igor Duda, *Danas kada postajem pionir – djetinjstvo i ideologija jugoslavenskoga socijalizma*, , 89.

7. Vjeronauk kao dio socijalističkog odgojno-obrazovnog sustava

Crkveno-državni odnosi pogoršavali su se i zbog održavanja vjeronaučne poduke u državnim školama. S obzirom na to da je komunistički režim na školu gledao kao na dio državnog aparata, bez obzira na ustavno propisane slobode vjeroispovijesti i vjerskog poučavanja, već tijekom preuzimanja vlasti došlo je do borbe protiv utjecaja vjere i vjerskih poučavanja na odgojno-obrazovni sustav. „Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske (ZAVNOH) na svom III. zasjedanju 8. i 9. svibnja 1944. u Topuskom donijelo je odluku da vjeronauk u pučkim školama bude zastupljen kao izborni predmet, i to jedan sat tjedno, a predavati ga mogu samo oni vjeroučitelji koji se nisu ogriješili o narodnu vlast.“⁴⁸ Nakon ove odluke ZAVNOH-a uslijedio je niz odluka kojima se kompromitiralo poučavanje vjerskih sadržaja u školama.

Tijekom 1945/1946. vjeronauk postaje fakultativni predmet koji se predaje zadnji sat i ne smije ga predavati nitko tko za to nema odobrenje od ministra. Dvije godine kasnije zbog ukinute slobode prilikom predavanja vjeronauka poduka se seli u crkve, no tada vlasti zabranjuju održavanje vjeronauka u crkvama bojeći se da im to umanjuje kontrolu nad sadržajem koji se poučava.⁴⁹ 1951. s popisa datuma školskih praznika izbačeni su svi blagdani koji su bili religijski. Te iste godine predstavnici katoličkih biskupa poslali su Ministarstvu unutrašnjih poslova NRH pismo u kojem su tražili slobodu poučavanja vjeronauka u crkvama. Početkom 1952. na sastanku CK KPJ-a odlučeno je da će započeti ofenziva protiv Crkve i izbacit će se vjeronauk iz državnih škola. S tom se odlukom službeno kreće 31. siječnja 1952. kada je donesena uputa Prosvjetnog ministarstva o zabrani predavanja vjeronauka u školama. Na takve je odluke negodovanjem reagirao i Nadbiskupski duhovni stol.⁵⁰ „Pitanje mjesta održavanja vjerske poduke konačno je regulirano Zakonom o pravnom položaju vjerskih zajednica iz 1953. u kojem stoji da je vjerska nastava dozvoljena u crkvama, hramovima i drugim prostorijama koje su za to određene.“⁵¹ Ta odredba bila je na snazi sve do kraja postojanja druge Jugoslavije, a u Hrvatskoj se to mijenja 1990. kada se vjeronauk vraća u škole kao izborni predmet.

⁴⁸ Stipan Trogrlić, „Katolički vjeronauk u istarskim školama – od potiskivanja do izbacivanja (1945. – 1952.)“, *Časopis za suvremenu povijest* (2011), 54.

⁴⁹ Miroslav Akmadža, *Katolička crkva u komunističkoj hrvatskoj 1945.-1980.*, 108.-112.

⁵⁰ Isto, 115.

⁵¹ Isto, 118.

7.1. Održavanje nastave vjeronauka

Osim zakonskih odredbi, odnos crkve i države može se promatrati i kroz načine na koje se održavala nastava vjeronauka. Razlikuje se vjerska nastava u osnovnim i srednjim školama. Niži organi narodnih vlasti su dobili jasne upute za provedbu vjerske nastave od Ministarstva prosvjete. Problemu vjerske nastave prilazi se u praksi s raznim odstupanjima, pa je tako negdje problem otvoren i ne rješava se.⁵²

“Popularnost nastave vjeronauka bila je različita od razreda do razreda, od mjesta do mjesta: primjerice, 1948. U Hrvatskoj je 27 posto učenika polazilo vjeronauk, no dok je u tome sudjelovalo 92 posto u Slavonskom Brodu, u Puli se vjeronauk nije održavao niti u jednoj školi.“⁵³ Godinu dana nakon u izvještaju Agitpropa navodi se kako se na prostoru Narodne Republike Hrvatske nastava vjeronauka ne održava u 11 gradova i 45 kotareva, a održava se u 13 gradova i 42 kotara.⁵⁴ U školama vjeronauk predaju svećenici koji moraju imati odobrene posebne diplome od strane Ministarstva prosvjete. Vjeronauk su predavali i vjeroučitelji od kojih su tri bili državni službenici dok su ostali dobili honorar ili predavali besplatno.⁵⁵

Unatoč zakonskim odredbama i dalje su pojedine učiteljice koristile pozdrave poput hvaljen Isus ili izvodile djecu iz škole na Uskrsni ponedjeljak kako bi mogli biti nazočni na misi.⁵⁶ Jedan od primjera koji se navodi za neprijateljski rad klera je i to da „...u sedmogodišnjoj školi u Jastrebarskom hodnik iskićen razglednicama o uskrsnim zečićima, uskrsnim jajima itd..., a samo jedna slika prikazuje pionira i to kako stoji pred crkvom.“⁵⁷ Ne samo ozračje u pojedinim školama već i mnogi nastavnici propagirali su vjersko učenje što je prema izvještaju Agitpropa negativno utjecalo na učenike te se protiv tih nastavnika vodi kazneni postupak.⁵⁸ Uprave škola često su zanemarivale što se događa izvan škole, ali im je bilo bitno da se vjerska nastava ne održava unutar školskih prostorija. Kao posljedica toga ističe se da su djeca odlazila na predavanja u crkvu te da oko 60% djece odlazi na misna slavlja u crkvu.⁵⁹

⁵² Tomislav Vuković, Agitpropova isprava o odnosu hrvatskih komunista prema vjeronauku, 756.

⁵³ Igor Duda, *Danas kada postajem pionir – djetinjstvo i ideologija jugoslavenskoga socijalizm*, 92.

⁵⁴ Tomislav Vuković, Agitpropova isprava o odnosu hrvatskih komunista prema vjeronauku, 756.

⁵⁵ Isto, 756.-757.

⁵⁶ Isto, 92.

⁵⁷ Tomislav Vuković, Agitpropova isprava o odnosu hrvatskih komunista prema vjeronauku, 751.

⁵⁸ Isto, 758.

⁵⁹ Isto, 758.

8. Položaj vjerskih škola za vrijeme komunističkog režima

Vjerske škole iz vizure komunističkog režima spadale su u one privatne neovisno o sadržaju koji se poučava, a to je ono što prvo nije išlo u prilog ovim školama. Podržavljenje škola i sustava značio je gašenje i ukidanje ovakvih škola. Osim toga problem je bio što su partizani krajem rata i nekoliko dana nakon službenog završetka rata zaposjedali sjemenišne zgrade, iako su nastojanja svećenika bila da se omogući rad privatnim školama, dječjačkim sjemeništima i redovničkim gimnazijama te da se nastava odvija u zgradama koje su podignute za tu svrhu.⁶⁰

U skladu s događajima koji su se odvijali između crkve i države tijekom čitavog postojanja druge Jugoslavije, jednake zabrane bile su upućene sjemeništima i vjerskim školama. To je vidljivo u obraćanju Bakarića na sjednici CK KPJ-a 14. lipnja 1948. gdje on govori o ukidanju Nadbiskupske gimnazije u Zagrebu, o borbi protiv vjerskog utjecaja u gimnazijama i ukidanju svih dječjih sirotišta koje drže opatice.⁶¹ Problem se javljao i kod učenika koji su pohađali sjemenište jer im se to njihovo obrazovanje nije priznavalo na državnoj razini. Čak se navodi da nisu mogli upisati Bogoslovni fakultet ukoliko nisu završili državnu školu. Na što reagira Poslovni odbor Biskupske konferencije i šalje dopis Vladi NRH u kojem traži priznanje vjerskih srednjih škola u stupnju realnih gimnazija i mogućnost upisa na Bogoslovni i Filozofski fakultet učenicima koji su ih pohađali.⁶² Svi ti pokušaji Crkve za očuvanje svojih sloboda nisu urodila plodom, s obzirom na to da je 1954. zakonskim odredbama definirano da se nad vjerskim školama mora vršiti nadzor, a upisati ih mogu samo učenici koji su završili osmogodišnju državnu školu i sjemeništa smiju pohađati samo učenici vjerskih škola.⁶³

Bogoslovni fakultet u Zagrebu od 29. siječnja 1952. prestaje biti u sastavu sveučilišta, a ista sudbina zadesila je i ostale Bogoslovne fakultete diljem druge Jugoslavije. „U svezi s ukidanjem bogoslovnih fakulteta, Broz je na pitanje američkih novinara u ožujku 1952. odgovorio: „Naš Ustav nam ne daje pravo da se ti fakulteti izdržavaju državnim budžetom, jer je crkva odvojena od države.“⁶⁴ Unatoč mnogim molbama fakultet nije uključen u sastav Sveučilišta sve do kraja komunističke vlasti.

⁶⁰ Miroslav Akmadža, *Katolička crkva u komunističkoj hrvatskoj 1945.-1980.*, 119.

⁶¹ Isto, 120.

⁶² Miroslav Akmadža, Slađana Josipović- Batorek, „Politika komunističkog režima prema katoličkim vjerskim školama u Hrvatskoj 1945. - 1952.“, *Časopis za suvremenu povijest* (2009), 121.-122.

⁶³ Miroslav Akmadža, *Katolička crkva u komunističkoj hrvatskoj 1945.-1980.*, 127.

⁶⁴ Miroslav Akmadža, Slađana Josipović- Batorek, „Politika komunističkog režima prema katoličkim vjerskim školama u Hrvatskoj 1945. – 1952.“, 127.

9. Zaključak

Dolaskom komunista na vlast na prostoru koji im je pripao započelo je formiranje državnog aparata koji je svoj nadzor imao u svakom kutku društvene strukture. Komunističkim vlastima cilj je bio usaditi u svakog pojedinca potrebu za savršenim socijalističkim društvom, ali i spriječiti bilo kakvo propitivanje autoriteta. Autoritet u drugoj Jugoslaviji imala je KPJ i drug Tito, a razgranat lokalni i državni aparat samo im je olakšavao očuvanje svoga položaja. „Neprijatelji“ režima u početnim godinama, prije nego se vlast stabilizirala, bili su vrlo česti posebice zbog bojazni od ponovne uspostave Nezavisne Države Hrvatske ili njemačkih i talijanskih utjecaja. Osim poratnih „neprijatelja režima“, tijekom stvaranja države, formiranja ustava i ideologije, povećavao se broj mogućih prijetnji za rušenje tadašnje vlasti. Autoritet vlasti se očitovao i kod odabira ideologije jer je njihovo nastojanje bilo da komunistička ideologija bude jedina koja je društveno prihvaćena. Samim time ugrožene su bile vjerske organizacije, a posebice Katolička crkva kao internacionalna vjerska organizacija. Komunističkim vlastima nije bilo bitno samo iskorijeniti potencijalne neprijatelje, već i usaditi odgojem i obrazovanjem ideologiju režima. Odgojno-obrazovni sustav bio je u državnim rukama, što je državnim vlastima olakšalo implementiranje ideološkog sadržaja u gotovo sve sfere života djece i mladih. Tako škola postaje mjesto koje putem sadržaja poučavanja, planova i programa nastave nastoji učvrstiti ideološke i političke stavove KPJ. Želja za utjecajem nad djecom i mladima proizlazi iz toga što oni nemaju još čvrsto izgrađene stavove, nego ih putem odgoja stvaraju. Imajući to na umu komunističke vlasti obučile su prvo nastavnike, kao prenositelje znanja, da tijekom poučavanja moraju sadržaj prožeti idejnošću režima. Stoga je škola u drugoj Jugoslaviji imala izraženu odgojnu ulogu što znači da naglasak nije bio na samom sadržaju poučavanja, već je naglasak bio na odgoju djece u socijalističkom duhu. Osim režimske ideologije u nastavnim sadržajima pojavio se problem predavanja vjeronauka. S obzirom na odnos države prema religijskim zajednicama, poučavanje mladeži vjerskim sadržajima mogla je samo ugroziti njihovu ideologiju i „uništiti“ svijest pojedinca koju su oni željeli stvarati. Iz zabrane vjerskog poučavanja i položaja vjerskih škola vidljivo je nastojanje komunističkih vlasti za smanjenjem utjecaja religije na djecu i mlade. No iako je režim svim silama pokušavao smanjiti utjecaj Crkve, ispovijedati vjeru ili pak odlaziti na crkveni vjeronauk mogli i dalje, bilo je bitno javno ne iskazivati vjeru.

10. Literatura

1. Akmadža, Miroslav. *Katolička crkva u komunističkoj hrvatskoj 1945.-1980.* Zagreb-Slavonski Brod, 2013.
2. Akmadža, Miroslav. *Oduzimanje imovine Katoličkoj crkvi i crkveno-državni odnosi od 1945. do 1960.* Zagreb, 2003.
3. Akmadža, Miroslav. „Položaj katoličke crkve u lici u prvim godinama komunističke diktature s posebnim osvrtom na odnos biskupa viktora burića prema komunističkom režimu“. *Croatica Christiana periodica* 70 (2012): 145-168.
4. Akmadža, Miroslav. „Oduzimanje crkvenih matičnih knjiga u Hrvatskoj u vrijeme komunizma“. *Croatica Christiana Periodica* 61 (2008.): 103-122.
5. Akmadža, M. i Josipović- Batorek, S. Politika komunističkog režima prema katoličkim vjerskim školama u Hrvatskoj 1945. - 1952., *Časopis za suvremenu povijest* 1 (2009): 109-132.
6. Beus, Marina. Prosvjetna politika u službi ideološkoga pre/odgoja u Hercegovini (1945.-1952.). *Hercegovina : Časopis za kulturno i povijesno naslijeđe* 2 (2016): 249-285.
7. Duda, Igor. *Danas kada postajem pionir.* Zagreb-Pula, 2015.
8. Josipović-Batorek, Slađana. „Odnos komunističkih vlasti prema Katoličkoj crkvi i njenom djelovanju na području Općine Đakovo na primjeru dokumenta „Idejni problemi vezani uz djelovanje klera i utjecaj religije“ iz ožujka 1967. godine“. *Zbornik muzeja đakovštine* 1 (2013): 321-348.
9. Leventić, Ivona. „*Katolička crkva u Hrvatskoj za vrijeme komunizma*“, Diplomski rad, Sveučilište u Osijeku, 2012.
10. Propaganda“, *Hrvatska enciklopedija*, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=50644> (pristup: 4.7.2019.)
11. Radelić, Zdenko. *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991. od zajedništva do razlaza.* Zagreb, 2006.
12. Šarić, Tatjan. *U vrtlogu komunizma: mladi Hrvatske 1945.-1954.* Zagreb, 2017.
13. Šiber, Ivan. *Osnove političke psihologije.* Zagreb, 1998.
14. Trogrlić, Stipan. „Katolički vjeronauk u istarskim školama – od potiskivanja do izbacivanja (1945. – 1952.)“. *Časopis za suvremenu povijest* 1 (2011): 53-71.
15. Vuković, Tomislav. „Agitpropova isprava o odnosu hrvatskih komunista prema vjeronauku.“ *Tklačić* 10 (2006): 745.-762.